

حقوق حاکم بر شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی

تألیف

پروفسور ارثوئی فرد

کارشناس ارشد - تئوری عمومی و مدرسه دانشگاه

با دیباچه

دکتر حسین رحمت الهی

عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

(پردیس فارابی)

سرشناسه : رثوفی فرد، زهرا، ۱۳۶۵-
 عنوان و نام پدیدآور : حقوق حاکم بر شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی / زهرا رثوفی فرد؛ با دیباچه حسین رحمت‌الهی.
 مشخصات نشر : تهران: خرسندی، ۱۳۹۶-
 مشخصات ظاهری : ۲۱۴ ص.
 شابک : 978-600-114-767-8
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
 موضوع : تلویزیون -- ایران -- پخش -- سیاست دولت
 موضوع : Television broadcasting policy -- Iran :
 موضوع : رادیو -- ایران -- پخش -- سیاست دولت
 موضوع : Radio broadcasting policy -- Iran :
 موضوع : خصوصی‌سازی -- ایران (Privatization -- Iran)
 شناسه افزوده : رحمت‌الهی، حسین، ۱۳۳۶-، مقدمه‌نویس
 رده‌بندی ننگ : ۱۳۹۶ رالف ۹/۹۰ HEAV
 رده‌بندی دیویی : ۳۸۴/۵۵
 شماره کتابشناسی ملی : ۴۱۰۲۳۳۵

انتشارات خرسندی

تهران، خیابان انقلاب - خیابان فخر رازی - خیابان افغان - د - نرسیده به خیابان دانشگاه -
 پلاک ۱۷۴ - واحد ۲

تلفن: ۵ - ۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۵ - ۶۴۹۰۵۸۴

فروشگاه شماره ۱: دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، تلفن: ۶۶۴۱۰۲۰۱
 فروشگاه شماره ۲: میدان انقلاب، خ منیری جاوید (اردیبهشت)، پلاک ۹۲، تلفن: ۶۶۷۵۵۹۱۰ - ۶۶۷۵۵۹۱۰
 فروشگاه شماره ۳: خ انقلاب، نرسیده به میدان فردوسی، کوچه شهید یزاتی، دانشکده حقوق دانشگاه آزاد،
 طبقه زیرین (قسمت کتابفروشی): ۶۶۷۵۵۹۱۰

پست الکترونیک: Khorsandy. pub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

حقوق حاکم بر شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی

تألیف: زهرا رثوفی فرد

چاپ اول: ۱۳۹۶ - شمارگان: ۵۰۰ جلد

صفحه‌آرایی: الهام پیدایی

قیمت: ۱۸۰,۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-114-767-8

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۷۶۷-۸

پیش گفتار

آزادی ادیو و تلویزیون یکی از اشکال آزادی اندیشه و یکی از وسایل ابراز عقیده است. این رسانه جزء خدمات عمومی هستند و باید در عمل در اختیار همه و متعلق به مردم باشند؛ اما در ایران رادیو و تلویزیون از دیرباز در انحصار دولت قرار داشته است. این رسانه ها در حالی که در انحصار باقی مانده اند که طبق سیاست های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی بسیاری از بخش هایی که طبق این اصل در انحصار دولت بود، برای ورود بخش خصوصی مجاز است و از طرفی امروزه با دسترسی به انواع لوح های فشرده، ماهواره و اینترنت رجوع ادیان با رسانه های غیر از رسانه رسمی افزایش پیدا کرده است و در نظر عرف انحصار در صا رسما شکسته شده است.

در این پژوهش کوشش شده تا امکان تشکیل شبکه های رادیو و تلویزیون خصوصی در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران بررسی شود. به همین بهر موضوع رساله، ریشه یابی دلایل تداوم انحصار دولتی و از طرف دیگر پیش بینی تسهیل احتمالی ناشی از تشکیل این شبکه ها بررسی می گردد.

بر اساس یافته های پژوهش علاوه بر وجود مبانی حقوقی و آزادی های اساسی که دستیابی به این فناوری ها را جزء حقوق بشر در جوامع دموکراتیک می شناسد، با تفسیر موسع از ذیل اصل چهل و چهارم قانون اساسی و با توجه به سایر دلایل قانونی امکان تشکیل شبکه های رادیو و تلویزیون خصوصی در ایران وجود دارد. این امر در حالی است که مقابله با آسیب هایی که استفاده از شبکه های ماهواره ای بر افراد جامعه ما تحمیل می کند و هم چنین سایر عوامل سیاسی، اقتصادی و سازمانی ضرورت دستیابی به این فناوری را توجیه

می‌کند. طبق نتایج حاصل شده دلایل مختلف قانونی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و غیره تاکنون باعث تداوم این انحصار گشته است و البته به روشنی نیز پیداست که تشکیل شتابزده و بدون مطالعه این فناوری ممکن است جامعه را با چالش‌های مختلفی مواجه کند و با توجه به وجود قومیت‌ها و خرده فرهنگ‌های گوناگون که در ایران وجود دارد وحدت ملی ما دچار اختلاف و تفرقه شود که صد البته در این راه باید با احتیاط کامل گام برداشت. در پایان نیز شیوه عمل و تجربه برخی کشورهای شرقی و غربی در داشتن هر دو رسانه دولتی و خصوصی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

www.ketab.ir

دیباچه دکتر رحمت‌الهی

به نام خدا

یکی از مشخصات دنیای کنونی را می‌توان قدرت تاثیرگذاری رسانه‌ها بر مردم دانست. امروزه رسانه‌ها می‌توانند ابعاد فکری، فرهنگی، خواسته‌ها و امیال آدمیان را شکل داده و حتی برای آنها ایجاد نیاز کنند. تئوری‌های وسیع و غیرقابل انکار رسانه‌ها به گونه‌ای است که کنترل رسانه‌ای جهت کنترل افکار عمومی به یکی از دلمشغولی‌های حکومت‌های ملی تبدیل شده است. حاکمیتی که بتواند مردم خود و یا مردم دیگر کشورها را به سوی رسانه‌های خود جذب کند، خواهد توانست افکار و نیت‌های آنها را رهبری نموده و بر روی زندگی آنها در جهت منافع خود اثر بگذارد و از طرفی از اثرگذاری دیگر حاکمیت‌ها و خصوصاً دشمنانش جلوگیری نماید.

دنیای تکنولوژی و پیشرفت‌های همه‌جانبه در سطوح مختلف این واقعیت را نیز می‌پذیرد که تک‌صدایی در مجموعه‌ی حاکمیت نه تنها نکته‌ی مطلوب و مورد پذیرش بسیاری از متفکران اجتماعی نیست که گاه این تک‌صدایی می‌تواند زمینه‌ساز انحرافات باشد که نمونه‌هایی از آن را در جریان معادلات اقتصادی و پولی جامعه مشاهده کرده‌ایم. این در حالی است که در ایران هنوز رادیو و تلویزیون در انحصار دولت باقی مانده است.

بحث راه‌اندازی رادیو و تلویزیون‌های خصوصی در ایران همواره مورد توجه صاحب‌نظران عرصه‌های مختلف چون حقوق، ارتباطات و رسانه بوده است. پژوهش حاضر سعی کرده

است به فراخور موضوع با حفظ نگاه حقوقی حاکم بر اثر، برخی از عواملی که سبب تداوم انحصار و آسیب‌های آن گشته را بررسی کند و سپس به تشریح چگونگی تشکیل آن بپردازد.

لازم به ذکر است که پدیدآورنده بر این امر معتقد است که در شرایط کنونی این امکان وجود ندارد که نهاد تاثیرگذار صداوسیما به یک باره از حالت دولتی و حاکمیتی خارج شود، اما همچنان که اکنون برخی وظایف غیرحاکمیتی رسانه ملی برون‌سپاری می‌شود و تولید رسانه توسط بخش‌های خصوصی انجام می‌شود، می‌توان به مرور زمان شاهد تاسیس شبکه‌های خصوصی البته با نظارت رسانه ملی بود. تجربه مثبت اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ خصوصاً سازی در عرصه آموزش و پرورش، بهداشت و درمان و آموزش عالی که از وظایف حاکمیتی دولت هستند نیز نشان داده که این تنوع و تکثر در رقابت با بخش خصوصی باعث تقویت و پیشرفت بخش دولتی خواهد شد. البته برای تاسیس رادیو و تلویزیون خصوصی زمانی حاکمیت لازم می‌شود که این طرح به تصویب مجلس و سپس تایید شورای نگهبان برسد.

هم‌چنین ایجاد شبکه‌های خصوصی اگر چه برای یسرفرت در عرصه‌ی تولیدات رسانه‌ای به منظور اقناع مخاطب امروزی امری ضروری به نظر می‌رسد اما نمی‌توان فعالیت بی‌ضابطه و بدون نظارت برای این گونه شبکه‌ها متصور شد. شبکه‌های خصوصی، در صورت شکل‌گیری در ایران باید همانند تمام نقاط دنیا فعالیت بی‌ضابطه و آنتونی داشته باشند.

این کتاب که برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق عمومی به راهنمایی دکتر محمد جلالی و اینجانب است نقطه شروع خوبی درباره یکی از مباحث مهم اجتماعی حقوقی ما به شمار می‌رود و البته سهم اصلی در خلق این اثر متعلق به نویسنده محترم و دوست عزیزم دکتر محمد جلالی عضو هیات علمی دانشگاه شهید بهشتی می‌باشد.

نویسنده این کتاب خانم زهرا رتوفی فرد از دانشجویان باهوش علاقمند باسواد و دارای پشتکار علمی هستند که امید می‌رود با ورود به دوره دکتری شاهد خلق آثار درخشان دیگری از ایشان در حوزه حقوق عمومی باشیم. برای ایشان آرزوی موفقیت بیشتر دارم.

این کتاب در سه فصل تدوین گشته است. بر این اساس در فصل نخست، گذشته و حال رادیو و تلویزیون کنونی در ایران به طور مفصل بررسی و در این ارتباط منابع حقوقی حاکم بر صداوسیما مورد ملاحظه قرار گرفته است.

سرانجام پدیدآورنده در فصل دوم به مبانی نظری که آزادی تشکیل شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی را توجیه می‌کند می‌پردازد. آزادی‌های سیاسی در یک جامعه دموکراتیک، تحول جامعه جهانی در گرایش به سوی خصوصی‌سازی و استقلال رادیو و تلویزیون از جمله‌ی این اصول را تشکیل می‌دهند.

در فصل سوم نیز با نگاه عملی‌تر بر موضوع پژوهش، علل انحصاری حاکم بر رادیو و تلویزیون و توجیه ضرورت رفع آن بررسی می‌گردد و به جهت اینکه این پژوهش از بعد حقوقی این امکان‌سنجی را مورد مذاقه قرار داده است به تفصیل قوانین و مقررات در این باب مورد توجه قرار می‌گیرد. از این چشم‌انداز آینده این شبکه‌ها نیز حائز اهمیت و امکان بوجود آمدن چالش‌هایی در جامعه دور از ذهن نیست که به این ترتیب در مبحث دوم این فصل این موارد نیز بررسی شده است.

امید است انتشار این کتاب گام سودمندی برای پژوهشگران و اهالی علم باشد.

دکتر حسین رحمت‌الهی

عضو هیأت علمای دانشگاه تهران

اسفند ۱۳۸۵

فهرست مطالب

پیش گفتار	۹
تقدیر و تشکر	۱۱
دیاچه کثر رحمت الهی	۱۳
مقدمه	۲۵
۱. بیان مسأله	۲۵
۲. اهمیت و ضرورت پژوهش	۲۶
۳. اهداف پژوهش	۲۷
۴. پرسش های پژوهش	۲۷
۵. فرضیه های پژوهش	۲۸
۶. ادبیات و پیشینه پژوهش	۲۸
۷. روش پژوهش و گردآوری اطلاعات	۲۹
۸. موانع و مشکلات پژوهش	۳۰
۹. ساماندهی پژوهش	۳۰

فصل اول: گذشته و حال رادیو و تلویزیون	۳۳
مبحث نخست: تاریخچه رادیو و تلویزیون	۳۱
گفتار یکم: قبل از انقلاب	۳۶
بند نخست: رادیو	۳۲
بند دوم: تلویزیون	۳۸
گفتار دوم: بعد از انقلاب	۴۰

- بند نخست: رادیو و تلویزیون اوایل انقلاب ۴۰
- بند دوم: رادیو و تلویزیون در دهه ۶۰ ۴۱
- بند سوم: رادیو و تلویزیون در دهه ۷۰ ۴۲
- بند چهارم: رادیو و تلویزیون در دهه ۸۰ ۴۰
- مبحث دوم: صداوسیما ی کنونی ۴۱
- گفتار یکم: اهمیت رادیو و تلویزیون ۴۱
- گفتار دوم: تشکیلات سازمان صداوسیما ۴۶
- گفتار سوم: اهداف سازمان صداوسیما ۴۷
- بند نخست: مأموریت سازمان ۴۸
- بند دوم: نظارت بر سازمان صداوسیما ۴۹
- الف: نظارت مقام رهبری ۵۰
- ب: نظارت شورای نمایندگان گارد هوای سه گانه ۵۱
- بند ج: نظارت شورای عالی ادب و فرهنگ ۵۰
- د: سازوکار نظارت بر برنامه‌های صداوسیما ۵۱
- مبحث سوم: منابع حقوقی صداوسیما ۵۳
- گفتار یکم: قانون اساسی ۵۳
- بند نخست: اصول کلی مربوط به رسانه ۵۴
- بند دوم: اصول مربوط به رادیو و تلویزیون ۵۶
- الف: اصل یکصد و هفتاد و پنجم قانون اساسی ۵۶
- ب: اصل چهل و چهار قانون اساسی ۵۸
- ج: سایر اصول ۶۰
- گفتار دوم: تمرکز مدیریت انحصاری رادیو و تلویزیون در نظریات تفسیری شورای نگهبان ۶۱
- گفتار سوم: قوانین عادی و مقررات دولتی ۶۳

بند اول: قوانین قبل از انقلاب.....	۶۴
الف: قانون تشکیل سازمان تلویزیون ملی ایران.....	۶۴
ب: قانون تشکیل سازمان رادیو و تلویزیون ملی ایران.....	۶۴
بند دوم: قوانین بعد از انقلاب.....	۶۵
الف: قانون اداره صداوسیما جمهوری اسلامی ایران.....	۶۵
ب: قانون خط مشی کلی و اصول برنامه‌های سازمان صداوسیما.....	۶۶
ج: اساسنامه سازمان صداوسیما.....	۶۷
د: مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام.....	۷۰
هـ: طرح رسید اداره و نظارت بر صدا و سیما.....	۷۱
بند سوم: مقررات دولتی.....	۷۳
گفتار چهارم: محدودیت‌های حاکم بر پخش برنامه‌های رادیو و تلویزیون.....	۷۵

فصل دوم: مبانی نظری آزادی تشکیل شرکتهای رادیو و تلویزیون

خصوصی در ایران.....	۸۰
مبحث نخست: حقوق و آزادی‌های مرتبط با آزادی تشکیل شرکت‌های رادیو و تلویزیون خصوصی.....	۸۳
گفتار یکم: آزادی بیان.....	۸۴
بند نخست: مفهوم آزادی و جایگاه آزادی بیان.....	۸۵
الف: مفهوم آزادی بیان.....	۸۵
ب: جایگاه آزادی بیان.....	۸۳
بند دوم: منابع حقوقی آزادی بیان.....	۸۴
الف: آزادی بیان در میان اسناد جهانی.....	۸۴
ب: آزادی بیان در اسناد حقوقی ایران.....	۸۶
بند سوم: محدودیت‌های حاکم بر آزادی.....	۹۱

- بند چهارم: رادیو و تلویزیون خصوصی و آزادی بیان ۹۱
- گفتار دوم: آزادی اطلاعات ۹۷
- بند نخست: مفهوم و عناصر آزادی اطلاعات ۹۷
- الف: مفهوم «آزادی اطلاعات» و «حق دسترسی به اطلاعات» ۹۳
- ب: عناصر آزادی اطلاعات ۱۰۰
- بند دوم: مبانی آزادی اطلاعات ۱۰۳
- الف: شفافیت ۱۰۳
- ب: تقویت مشارکت مردمی و نظارت مستمر ۱۰۵
- ج: پاسخگویی و مبارزه با فساد ۱۰۶
- بند سوم: منابع حقوقی و محدودیت‌های حاکم بر آزادی اطلاعات ۱۰۷
- الف: شناسایی حق آزادی اطلاعات در اسناد و قوانین و مقررات ۱۰۷
- ب: محدودیت‌های حاکم بر آزادی اطلاعات ۱۰۳
- بند چهارم: رادیو و تلویزیون خصوصی و آزادی اطلاعات ۱۰۴
- مبحث دوم: خصوصی‌سازی ۱۰۷
- گفتار یکم: کلیات ۱۰۸
- بند نخست: مفهوم و تعریف خصوصی‌سازی ۱۰۸
- بند دوم: اهداف خصوصی‌سازی ۱۱۰
- الف: افزایش رقابت و بهبود کارایی ۱۱۰
- ب: کاهش نقش مستقیم دولت ۱۱۱
- ج: تقلیل هزینه‌های دولت ۱۱۲
- د: توسعه و دستیابی به سرمایه و منابع ملی ۱۱۲
- بند سوم: روش‌های خصوصی‌سازی ۱۱۳
- الف: مقررات‌زدایی ۱۱۳
- ب: انحلال، تجزیه و تفکیک ۱۱۴

ج: روش قرارداد مدیریتی	۱۱۴
د: مشارکت بخش خصوصی	۱۱۵
ه: اجازه بخش دولتی	۱۱۶
و: فروش دارایی‌های دولتی	۱۱۶
گفتار دوم: خصوصی سازی در ایران	۱۱۶
بند نخست: سیر سیاست گذاری درباره اصل چهل و چهارم قانون اساسی	۱۱۶
بند دوم: سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی	۱۱۸
الف: ضرورت‌های تدوین سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی	۱۱۹
ب: منست غفوة سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی	۱۲۰
ج: بررسی سیر سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی	۱۲۲
بند سوم: خصوصی سازی رادیو و تلویزیون	۱۲۴
مبحث سوم: تأمین استقلال رادیو و تلویزیون در گرو تشکیل رادیو و تلویزیون خصوصی	۱۲۷
گفتار یکم: استقلال ساختاری	۱۲۸
گفتار دوم: استقلال محتوایی	۱۲۹
گفتار سوم: استقلال مالی	۱۳۰
فصل سوم: امکان عملی تشکیل شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی	۱۳۱
مبحث نخست: رادیو و تلویزیون خصوصی در ایران	۱۳۳
گفتار یکم: دلایل انحصار دولتی رادیو و تلویزیون	۱۳۳
گفتار دوم: ضرورت تشکیل شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی در ایران	۱۳۷
بند نخست: بعد فرهنگی	۱۳۸
بند دوم: بعد اقتصادی	۱۴۳

- بند سوم: بعد سیاسی ۱۴۵
- بند چهارم: بعد فنی - سازمانی ۱۴۸
- گفتار سوم: چگونگی امکان تشکیل شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی در ایران ۱۵۰
- بند نخست: نقد اصل چهل و چهارم و استفساریه شورای نگهبان ۱۵۱
- بند دوم: نقد اصل یکصد و هفتاد و پنجم ۱۵۵
- بند سوم: سایر دلایل ۱۵۷
- گفتار چهارم: کارکردهای رادیو و تلویزیون‌های خصوصی ۱۶۱
- بند نخست: اطلاع‌رسانی ۱۶۱
- بند دوم: ایجاد آگاهی و تفریح ۱۶۲
- بند سوم: آموزش ۱۶۲
- بند چهارم: ارشاد و راهبری ۱۶۳
- بند پنجم: نظارت و تقویت حس مسئولیت‌پذیری ۱۶۴
- بند ششم: تکثیرگرایی ۱۶۵
- گفتار پنجم: اقدامات عملی برای طرح رادیو و تلویزیون خصوصی در ایران ۱۶۶
- مبحث دوم: چشم‌انداز آینده رادیو و تلویزیون خصوصی ۱۷۱
- گفتار یکم: چالش‌های تشکیل شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی ۱۷۲
- بند نخست: زیان به منافع فرهنگی - اجتماعی ۱۷۳
- بند دوم: زیان به منافع اقتصادی ۱۷۴
- بند سوم: زیان به منافع سیاسی ۱۷۵
- گفتار دوم: راهکارهایی برای بعد خصوصی سازی ۱۷۶
- مبحث سوم: مقایسه تطبیقی ۱۸۰
- گفتار یکم: شیوه‌های اداره رادیو و تلویزیون ۱۹۸
- گفتار دوم: وضعیت حقوقی ویژه رادیو و تلویزیون ۲۰۰

- گفتار سوم: نمونه‌ای از کشورهای دارای رادیو و تلویزیون خصوصی..... ۲۰۲
- بند نخست: کشورهای شرقی..... ۲۰۳
- الف) افغانستان..... ۲۰۳
- ب) پاکستان..... ۲۰۶
- ج) لبنان..... ۲۰۸
- بند دوم: کشورهای غربی..... ۲۱۰
- الف) آمریکا..... ۲۱۰
- ب) انگلستان..... ۲۱۲
- ج) فرانسه..... ۲۱۵
- نتیجه‌گیری..... ۲۱۸
- پیشنهادهای..... ۲۰۵
- منابع و مآخذ..... ۲۰۷

مقدمه

پیش از ورود به مباحث اصلی، ابتدا گزاره‌های مقدماتی‌ای را در ارتباط با موضوع و چگونگی تحقیق پیرامون آن بیان خواهیم کرد.

۱. بیان مسأله

رادیو و تلویزیون به واسطه وسعت مخاطب، سرعت نفوذ و سهولت استفاده نقش بسیار مؤثر و سازنده در تحولات فکری، عمق افکار و احساسات مردم دارند و از این جهت همواره مورد حساسیت و توجه قرار داشته‌اند. رادیو و تلویزیون جزء خدمات عمومی است و در عمل در اختیار همه و متعلق به مردم است.

از این رو، آزادی رادیو و تلویزیون یکی از اسکان ابراز آزادی اندیشه و بیان و یکی از مظاهر حقوقی سیاسی تکثرگرایی و به عنوان یکی از اصول بنیادین دموکراسی است که تداوم انحصار با این آزادی منافات دارد.

لذا آنچه که ایده کانونی پژوهش حاضر را تشکیل می‌دهد این است که، گرچه همواره سابقه مباحث قانونی ناظر بر انحصار در صداوسیما بوده است؛ اما هیچ حقوقی ابلاغیه مقام معظم رهبری درباره اصل چهل و چهارم قانون اساسی که بسیاری از دست‌های اقتصادی را که سابق در انحصار دولت بود، برای ورود بخش خصوصی مجاز می‌شمارد و وقتی که انحصار در سایر شقوق شکسته می‌شود و بانک‌ها و بیمه‌ها و... خصوصی میشوند، آیا عدم تسری این امر به رادیو و تلویزیون با توجه به نیاز جامعه امروزی توجیه قانونی را باقی می‌گذارد؟

از طرف دیگر تولید و توزیع پاره‌ای محصولات فرهنگی اعم از موسیقی و فیلم در قالب لوح‌های فشرده و همچنین دسترسی به ماهواره‌ها و اینترنت، سبب شده که رجوع ایرانیان به

رسانه‌های صوتی و تصویری غیر از رسانه رسمی رو به فزونی گذاشته و در عرف کنونی در واقع انحصار در صداوسیما شکسته شده است.

در ایران در حال حاضر، سهمی از دارندگان تلویزیون در کشور، مصرف‌کننده تلویزیون‌های ماهواره‌ای هستند که آمار دقیقی از آنها موجود نیست؛ این در حالی است که سالهاست از تصویب قانون منع استفاده از تجهیزات ماهواره در ایران می‌گذرد؛ ولی به رغم همه تلاشها برای جلوگیری از آن همچنان شاهد رشد استفاده از این فناوری هستیم. این مسأله که رواج فرهنگ قانون‌گریزی و ریخته شدن قبح قانون‌شکنی همراه است از آن جهت برای کشور خطرناک است که این شبکه‌های ماهواره‌ای هیچ تعهدی برای رفتار در چهارچوب منافق ملی، نظام و قانون کشور ندارند و استفاده طولانی مدت از آنها سبب سوءاستفاده اخلاقی از جانشان و شکل‌گیری تعارض و دوگانگی فرهنگی در آنها می‌شود. آیا نمی‌شود با اصلاحات متعدد رادیو و تلویزیون نیاز مخاطب ایرانی را طبق چهارچوب فرهنگ و ارزش‌های نظام و قانون اساسی در کشور تأمین کنیم تا به رسانه‌های خارج از مرزها - با توجه به معایب آنها - وسایل نگردند.

طرح تأسیس شبکه‌های رادیو تلویزیون خصوصی به عنوان راه‌کاری برای برون رفت از وضع موجود از این حیث می‌تواند مفید و کارآمد باشد و آنچه که در این تحقیق مهم می‌نماید تشکیل آنها براساس نظام حقوقی - اساسی این کشور در وضعیت کنونی است. همچنین تشکیل شتابزده و بدون مطالعه چنین شبکه‌هایی دارای جالش‌های متعدد برای نظام سیاسی اجتماعی کشور است که در صورت تشکیل شبکه‌های خصوصی باید به آنها نیز توجه کرد.

۲. اهمیت و ضرورت پژوهش

بحث راه‌اندازی رادیو و تلویزیون‌های خصوصی در ایران همواره مورد توجه صاحب نظران عرصه‌های مختلف چون حقوق، ارتباطات و رسانه بوده است. پژوهش حاضر سعی کرده است به فراخور موضوع با حفظ نگاه حقوقی حاکم بر اثر، برخی از عواملی که سبب تداوم انحصار و آسیب‌هایی از آن گشته را بررسی کند و سپس به تشریح چگونگی تشکیل آن بپردازد.

آن چه که ضرورت وجود ایده‌محوری پژوهش حاضر را برجسته می‌کند، ساخت و پرداخت ادبیات و نظریات این قبیل پژوهش‌های کاربردی است که سبب می‌شود برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران اشراف بیشتری به موضوع داشته باشند و با اطلاع از پیامدهای نامطلوب انحصار و با توجه به نیازهای جامعه امروز به تصمیم‌گیری در این مورد بپردازند.

۳. اهداف پژوهش

اهداف پژوهش حاضر را می‌توان در چند بخش بدین سان دسته‌بندی نمود:

- ۱- آشنایی با گذشته حال صداوسیما کنونی ایران و منابع حقوقی مرتبط با این سازمان (مربوط به فصل یکم)
- ۲- مبانی نظری که امکان تمکیل شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی را توجیه می‌کند (مربوط به فصل دوم)
- ۳- ریشه‌یابی دلایل انحصار دولتی رادیو و تلویزیون و ضرورت‌های رفع آن (فصل سوم)؛
- ۴- تشریح چگونگی امکان حقوقی تشکیل شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی در وضعیت کنونی حقوق ایران (فصل سوم)؛
- ۵- آشنایی با شیوه عمل و تجربه برخی کشورها در دایره هم‌دو رسانه خصوصی و دولتی (فصل سوم).

۴. پرسش‌های پژوهش

در سرتاسر این اثر یک سؤال اصلی حاکم است به این معنا که؛ آیا با توجه به نظام حقوقی ایران، امکان تشکیل شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی در کشور وجود دارد؟ همچنین سؤالات فرعی پژوهش که در حقیقت چشم‌اندازهای پایان‌نامه نیز هستند را می‌توان چنین دسته‌بندی کرد:

- ۱- چه مبانی نظری امکان‌دستیابی به رادیو و تلویزیون خصوصی را توجیه می‌کند؟

- ۲- ضرورت‌های تشکیل شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی در ایران چیست؟
- ۳- تشکیل شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی، کشور را با چه چالش‌هایی روبرو می‌کند؟

۵. فرضیه‌های پژوهش

در پاسخ به سؤال اصلی این فرضیه محتمل است که با توجه به دلایل قانونی امکان تشکیل شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی در ایران وجود دارد.

همچنین فرضیه‌هایی که در پاسخ به سؤالات فرعی محتمل است به این سیل است:

- ۱- حق آگاهی تنگ بر حق دسترسی به اطلاعات و انتشار عقاید به وسیله رسانه‌های آزاد رادیو و تلویزیون خصوصی از حقوق بنیادین بشری و شهروندی در جهان امروز است.
- ۲- ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و فنی ضرورت تشکیل شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی را ایجاد می‌کند.
- ۳- راه‌اندازی شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی به صورت شتابزده و بدون تفکر و مطالعه، سبب آسیب‌های فرهنگی، سیاسی و اقتصادی جامعه می‌گردد.

۶. ادبیات و پیشینه پژوهش

به رغم مطرح شدن فراوان بحث تأسیس شبکه‌های رادیو و تلویزیون در مطبوعات ایران و با وجود ضرورت و اهمیت آن، این مورد و زوایای مختلف آن در پژوهش‌های دانشگاهی کمتر مورد مطالعه قرار گرفته است. پس از جستجوهای فراوان می‌توان تنها از دو پژوهش در این حوزه نام برد:

«مسأله تأسیس رادیو - تلویزیون خصوصی در ایران: نظر سنجی از متخصصان و مسئولان» عنوان پایان نامه کارشناسی ارشد دکتر علیرضا حسینی پاکدهی در رشته ارتباطات است که در سال ۱۳۷۵ به روش کیو انجام گرفته است.

«بررسی ضرورت‌های تأسیس و مصرف تلویزیون‌های خصوصی در ایران و ترسیم الگوی مطلوب در آن» توسط خانم فاطمه محمدی در دانشکده صدا و سیما در رشته مدیریت رسانه که به روش استادی و مصاحبه عمیق می‌باشد.^۱

هر دو پژوهش یاد شده جملگی در حوزه ارتباطات است و به شیوه تخصصی این رشته که به طور کلی با فضای تحقیقات مرسوم حقوقی متفاوت است و پایان‌نامه پیش رو که از بعد حقوقی و به روش کتابخانه‌ای کار شده حکایت از تازگی و نوباوگی رویکرد حاضر به موضوع دارد.

۷. روش پژوهش و گردآوری اطلاعات

روش کلی تحقیق به کار گرفته شده در پایان‌نامه حاضر به تبعیت از نوع آن، مسأله‌محور و از ترکیب چند روش نظیر روش‌های بارش‌شناسانه (تاریخی)، پدیدارشناسانه (توصیفی) و ژرفکاوانه (تحلیلی) صورت گرفته است. شایان ذکر است در بخش کوچکی از بحث نیز از روش تطبیقی استفاده شده است.

تحصیل اطلاعات و مطالب مورد نیاز به شیوه کتابخانه‌ای یا روش بسته براساس ضوابط پذیرفته شده علم حقوق و با استفاده از ابزار متداول در این خصوص یعنی فیش برداری از مطالب صورت گرفته است. تحلیل اطلاعات گردآوری شده نیز به شیوه استدلال و استنباط از منابع حقوقی صورت پذیرفته است. به این ترتیب با استفاده از اصول لفظی و عقلی و قواعد ادبی به تجزیه و تحلیل داده‌های بدست آمده پرداخته شده است. شایان ذکر است که از منابع اینترنتی نیز در گردآوری این پژوهش بهره‌برداری شده است.

۱- ذکر این نکته قابل توجه است که علی‌رغم مراجعه حضوری نگارنده به دانشکده‌های مربوطه به دلیل عدم عضویت دانشگاه تهران در طرح غدیر از ارائه پایان‌نامه جهت مطالعه معانت به عمل آمد. امید است که مسئولین دانشگاه به این امر توجه فرمایند تا راه پژوهش هموارتر گردد.

۸. موانع و مشکلات پژوهش

مهمترین موانعی که در مسیر پژوهش این اثر نگارنده را با مشکل مواجه نمود، کمبود منابع موجود و عدم همکاری بعضی سازمان‌ها در این زمینه بوده است. این در حالی است که نگارنده از هیچ تلاشی فروگذار نبوده است و در این راه به صورت حضوری به سازمان‌های مرتبط نظیر صداوسیما و سازمان خصوصی سازی و دانشکده‌های ارتباطات مراجعه کرده است و همچنین به صورت مشافهه از اساتید و بزرگان صاحب نظر^۱ در طریقت این راه بهره مند شده است. چنانکه جز با مشورت و مدد از اساتید فن صورت پریشان این سیاه نمی‌باشد.

از این رو با اذعان به مشکلاتی از این قبیل، امید است در مراتب آتی بتوان به این موانع فائق آمد و نقایص پژوهش حاضر را تکمیل نمود.

۹. ساماندهی پژوهش

در سرتاسر سازمان پایان نامه، یک نگاه نظم‌مند و جامع حاکم است؛ به طوریکه می‌توان کلیه مطالب و عناوین را سازگار و مرتبط با هم دانست. این همستگی متنی با قلمروهایی که برای هر یک از فصول و متعاقبا بخش‌ها و تقسیمات فرعی پایان نامه تعریف شده، به فهم در می‌آیند.

این پایان نامه در سه فصل تدوین گشته است که به لحاظ رعایت یکپارگی اثر هر فصل شامل سه مبحث شده و در تقسیمات جزئی تر به گفتار و بند ختم می‌گردد.

بر این اساس در فصل نخست، گذشته و حال رادیو و تلویزیون کنونی در ایران را به طور مفصل بررسی می‌کنیم و در این ارتباط منابع حقوقی حاکم بر صداوسیما را مورد ملاحظه

۱- گفت و گو با جناب آقایان دکتر علیرضا حسینی پاکدهی، دکتر حسین نصیریان جهرمی و سایر بزرگان و صاحب نظران رسانه‌ای که به واسطه و اشتغال در مرکز پژوهش‌های صداوسیما قم با آنها ارتباط برقرار شده است.

قرار می‌دهیم تا اطلاعات کافی از صداوسیما و چگونگی عملکرد آن بدست بیاوریم و با این طرح بحث در فضای کلی پژوهش قرار بگیریم.

سرانجام در فصل دوم به مبانی نظری که آزادی تشکیل شبکه‌های رادیو و تلویزیون خصوصی را توجیه می‌کند می‌پردازیم. آزادی‌های سیاسی در یک جامعه دموکراتیک، تحول جامعه جهانی در گرایش به سوی خصوصی سازی و استقلال رادیو و تلویزیون از جمله این اصول را تشکیل می‌دهند.

در فصل سوم این تحقیق با نگاه عملی‌تر بر موضوع پژوهش، علل انحصاری حاکم بر رادیو و تلویزیون و ترجیه ضرورت رفع آن بررسی می‌گردد و به جهت اینکه این پایان نامه از بعد حقوقی این امکان‌سنجی را مورد مذاقه قرار داده است به تفصیل قوانین و مقررات در این باب مورد توجه قرار می‌گیرد. از طرفی چشم انداز آینده این شبکه‌ها نیز حائز اهمیت و امکان بوجود آمدن چالش‌هایی در جامعه دور از ذهن نیست. به این ترتیب در مبحث دوم این فصل این موارد بررسی می‌گردد. در پایان نیز به جهت غنای این تحقیق به صورت موردی قوانین رسانه‌ای و فناوری رسانه‌ای خصوصی برخی کشورهای شرقی و غربی را به صورت مختصر بیان می‌کنیم.